

Journal of Resistance Literature
Faculty of Literature and Humanities
Shahid Bahonar University of Kerman
Year 11, Number 11, Autumn and Winter 1394-1395

**New Historicism Approach in Oral Memories: A Case
Study of Ezzat shahi's Memories**

Abdullah Ekbatan¹, Mahmoud Ranjbar², Ali Taslimi³

1. Introduction

New historicism is one of the interdisciplinary methods of historical analysis that has entered the field of literary criticism since the end of the 19th century. In this method, the boundary between history and literature is intertwined. New historiography has contributed to a literary critique that sees the author of history as the French theorist Roland Barthes, the writer of the discourse of his time, and considers literature to be a reinterpretation of this active participatory discourse in discourse relations (See: Payandeh, 1394, 408).

Criticism based on historical texts and the course of historical relativism became one of the tools of modern historians to recognize literary texts as social, historical facts. In this perspective - As for the literature of the texts - we are dealing with reality in two ways: "One is the reality of literature as the soul of literary works and the other is the reality in literature that makes literature a social reality" (Kamari, 1394, 427).

The poststructuralist approach of historicism, in the same way that it deconstructs history in favor of the text and literature of deconstruction, argues that one should not

¹.Ph.D. Candidate of Persian Language and Literature,
University of Gilan, kia@guilan.ac.ir (Corresponding Author)

².Assistant Professor, Department of Persian Language and
Literature, University of Gilan, Email: mranjbar@guilan.ac.ir

³.Associate Professor of Persian Language and Literature,
University of Gilan, Email: taslimy@yahoo.com

Date of Submission: 1394/07/13 Date of Acceptance: 1394/07/22

speak of the certainty of the historical document "but the identity of history in the interrelationships between the textuality of history and The historical nature of the text is clear"(Abrams, ۱۹۹۳, ۲۴).

The oral history of Iran in the last two centuries has developed significantly so that it has been mentioned in the movement (see, Kamari, ۲۰۱۸, ۴۳۸). The analysis of the published works and the research in the rules of its formation are done with the aim of creating theoretical foundations and directing this method of historiography.

Ezzat Shahi's Memories is one of the most prominent works that has been reprinted ۲۳ times since its publication. The partial-narrative writing style and information provided by the narrator from the Pahlavi era's prisons have attracted the attention of critics and readers.

One of the most important concerns of historiography is the study of the representation of contradictions, dichotomies, secrecy, and ideological constraints during historical narrative. In this study, different levels of narration, the impact of ideology on narrative, narrative disruptions and intellectual constructions of *Ezzat shahi's Memories* with the approach of modern historicism have been studied to achieve discourse formation.

۲. Methodology

Historical and literary works were considered as independent high peaks and the product of individual genius. In this study, while introducing modern historiography, its most important rules have been categorized through the definitions that have been made about the scientific approach of textual and narrative attitudes to history. After that, the most important concepts on which the focus of modern historicism is focused will be reflected in the text of *Ezzat shahi's Memories*.

۳. Discussion

In this historical narrative, the interaction and confrontation of the discourse of sovereignty and reproduction of rival discourses is shown in the three pre-prison periods, inside the prison and after the victory of the Islamic Revolution. In this study, with the approach of modern historiography, we have examined the mentioned work in two macro and micro divisions and six detailed level. The findings show that this work in the field of oral history of the Islamic Revolution with a partial view while dividing discourse, describing the quality of domination and division of power, and internal decline of opposing forces and finally the fragmentation of Iranian society in two decades, forties and fifties. To formulate the ideological relations of power, the narrator describes the political behaviors of conflicting sub-discourses.

In the narration of Ezzat Shahi, an attempt is made that contains the less heard voice in the narration of history. His behavior and that of the people he describes played a role in the intellectual construction of society, and to this day they have been able to confuse their language with the dominant language of government, ultimately leading to the hegemonic domination of the dormant voice. As Michel Foucault argues, in order to understand epistemology or the formation of knowledge, we must use historical discontinuities, because historical discourses call into question any certainty and continuity of constructivism through the use of force and bribery. Unlike traditional historians who trace the origins of history and rely on that origins to go through a continuous journey to the present, He starts from the present and goes back to the past and examines the ruptures (Hayeri, ۲۰۰۴, ۱۰).

۴. Conclusion

In this study, ten general rules of modern historiography have been shown in the study and analysis of texts. The trick of formulating these rules in a sample of a literary type of memory writing is based on the nature of modern

historiography. In the collection of *Ezzat Shahi's Memories*, the historical fragments of the certainty and continuity of the narration are highlighted based on what he saw and heard. The narrator expresses the dominant discourse with hegemonic intervention on the cultural environment of the Pahlavi regime's prisons, especially in the ۱۹۴۰s and ۱۹۵۰s, external/internal discourses, competition and conflict between individuals and groups, as well as their internal and external organizational behavior. In his narrative, Ezzat Shahi highlights the historical fact of historical disintegration, secrecy, silence and distortion, during the struggle and after the victory of the Islamic Revolution, as a matter of fluidity and power. Through these historical ruptures, contradictory behaviors, boycotts, streamlining, and ultimately the construction of reality by some individuals and groups to create a historical fact are revealed.

Analyzing the narrative style of Ezzat Shahi, it has been shown that the set of rules of modern historicism is highlighted on two levels: first, the general course of the narrative from beginning to end as the narrator's macro narrative, which has the formulations of individual memories and the other is narrative by a third-person narrator. This narrator (Ezzat Shahi), like the central narrator and observer, expresses the conflict between currents and political groups. At this level a descriptive view of paradoxical behaviors, conversations, and covert views in a text emerges as part of historical behavior. In addition to the above, in the collection of *Ezzat Shahi's Memories*, one can use various types of vocabulary arrangements, selection of special terms, and emphatic and omitted points to show the various neglected aspects of the researched history.

Keywords: New Historicism, Ezzat Shahi, Discourse, Memories

References [In Persian]:

- Darabi, A. (۲۰۱۰). *Political psychology in Iran*. Tehran: Islamic Culture and Thought Research Institute.
- Droudian, M. (۲۰۰۹). Historiography and chronology of the Iran-Iraq war, minutes and moments. In A. Kamari (Ed.), *The collection of articles on the history and chronology of the Iran-Iraq war*. The Center for the Documents of the Holy Defense.
- Ghadimi Qeydari, (۲۰۱۰). Development of criticism of traditional historiography in Iran, Qajar Era. *Journal of the Iranian History Association*, ۱ (۲), ۱-۳۱.
- Hayei, Y. (۲۰۰۴). Fragmented history (Michel Foucault and history). *Pishineh Journal*, ۱۲, ۱۲-۹.
- Ismaili, M., et al. (۲۰۱۷). Discourse analysis position in the study of the idea of the Islamic Revolution. *Journal of Historical Sociology*, ۸ (۱), ۳۱-۵۸.
- Kamari, A. (۲۰۱۸). *Sustainability point*. Tehran: Sureh Mehr.
- Kazemi, M. (۲۰۱۵). The memories of Ezzat Shahi are a picture of the past for the future. Retrieved from <http://www.ircap.com/newscontent.asp?id=۱۲۶۲>
- Khorami, M. (۲۰۰۶). Who writes the story of Iran? *Journal of Qal and Maqal*, ۳, ۶۰-۳۷.
- Leishtheim, G. (۲۰۰۷). *Historiography, collection of articles on history, thought and Culture*. (Vol. ۲). (Translators Group, Trans.). Tehran: Sa'ad.
- Milani, A. (۲۰۰۷). *Modernity and modernization in Iran*. Tehran: Akhtaran.
- Miqdadi Bahram, (۲۰۰۰). *Culture of literary criticism terms (from Plato to the Present)*. Tehran: Fekr-e Rooz.
- Mirzababazadeh, F., Khojastehpour, B., & Khojastehpour, A. (۲۰۱۵). Disambiguation of the nascent critique of modern historicism in Iran with a look at the research conducted, *Quarterly Journal of Literary Criticism*, ۲۲, ۷-۲۸.
- Mirzababazadeh, F., Khojastehpour, B., & Khojastehpour, A. (۲۰۱۶). A different reading of classical texts in the light of modern historiography. *Scientific-Research*

Quarterly of Literary Textual Research, ۱۹ (۶۳), ۱۶۱-۱۸۰.

- Nojomiyan, A. (۲۰۰۷). History, language and narration. *Quarterly Journal of Cognition*, ۵۲, ۳۰۵-۳۱۸.
- Payandeh, H. (۲۰۱۹). *Theory and literary criticism, an interdisciplinary textbook*. Tehran: Samt.
- Rezvanian, Q. (۲۰۱۶). New historiography review of Beyhaqi's book in the critique of new criticism. *Quarterly Journal of Literary Criticism*, ۷ (۲۵), ۲۱۱-۲۳۰.
- Ricoeur, P. (۱۹۹۰). Hermeneutical mission. (M. Farhadpour & Y. Abazari, Trans.). *Quarterly Journal of Book Culture*, ۴-۵, ۲۶۳-۲۹۳.
- Shahi, E. (۲۰۱۰). *Ezzat Shahi's memories*. (M. Kazemi, Rev.). Tehran: Sureh Mehr.

References [In English]:

- Abrams, M. H. (۱۹۹۳). *A glossary of literary terms*. (۶th ed.). Fort Worth: Harcourt Brace college.
- Althusser, L. (۱۹۷۱). *Lenin and philosophy and other essays*. (B. Brewster, Trans.). London: New Left Book.
- Bennett, A., & Royals, N. (۱۹۹۵). *An introductions to literature, criticism and theory*. London: Rutledge.
- Erickson, J. (۱۹۹۸) *Islam and postcolonial Narrative*, Cambridge University Press.
- Raddekr, B. H. (۲۰۰۷). *Skeptical history: Feminist and postmodern approaches in practice*. London: Routledge.
- Thompson, E. P. (۱۹۸۴). Visions of history: A collection of interviews. In C. Gallagher, & S. Greenblatt (Eds.), *Practicing New Historicisms*, Chicago: The University of Chicago Press.

نشریه ادبیات پایداری

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

دانشگاه شهید باهنر کرمان

سال یازدهم، شماره بیست و یکم، پاییز و زمستان ۱۳۹۸

رویکرد تاریخ‌گرایی نو در خاطرات شفاهی (مطالعه موردی: خاطرات عزت شاهی)

عبدالله اکباتان^۱

محمود رنجبر^۲

علی تسلیمی^۳

چکیده

تاریخ‌گرایی نو یکی از رویکردهای بینارشته‌ای است که برای نشان دادن لایه‌های پنهان وقایع، تاریخ را به عنوان متن مورد توجه قرار می‌دهد. خاطرات عزت شاهی، روایتی از پایداری و مبارزه فردی است که مورد اعتماد بسیاری از گروه‌های مبارز علیه رژیم پهلوی بود. در این روایت تاریخی، تعامل و تقابل گفتمان حاکمیت و بازتولید شبه‌گفتمان‌های رقیب در سه مقطع پیش از زندان، درون زندان و پس از پیروزی انقلاب اسلامی نشان داده شده است. در این پژوهش با رویکرد تاریخ‌گرایی نو، اثر مذکور را در دو تقسیم‌بندی کلان و خرد و شش سطح جزئی‌تر مورد بررسی قرار داده‌ایم. یافته‌ها نشان می‌دهد این اثر در حوزه تاریخ شفاهی انقلاب اسلامی با نگرشی جزئی‌نگر ضمن تقسیم‌بندی گفتمانی، به توصیف کیفیت سیطره و تشتت حاکمیت، قدرت و افول درون‌گروهی نیروهای معارض و در نهایت چند پارگی جامعه ایرانی در دو دههٔ چهل و پنجاه می‌پردازد. راوی برای صورت‌بندی مناسبات ایدئولوژیک قدرت به شرح رفتارهای سیاسی خرده‌گفتمان‌های متنازع می‌پردازد. این کتاب با بهره‌گیری از اسناد تاریخی درون‌متنی و انضمامی (توضیحات تدوین‌کننده) نشانه‌ها و کیفیت شکل‌گیری قدرت را بیان می‌کند. در بخش دیگر این

^۱ دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی دانشگاه گیلان. (نویسندهٔ مسئول: kia@guilan.ac.ir)

^۲ استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه گیلان: mranjbar@guilan.ac.ir

^۳ دانشیار گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه گیلان: taslimy1340@yahoo.com

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۸-۰۵-۰۶ تاریخ پذیرش نهایی: ۱۳۹۸-۱۱-۱۸

پژوهش ضمن مثال‌هایی تضاد، دوگانه‌گویی، پوشیده‌گویی و محدودیت‌های ایدئولوژیکی قدرت‌های متنازع در بافت متن نشان داده شده است.

واژه‌های کلیدی: تاریخ‌گرایی نو، عزت‌شاهی، گفتمان، خاطرات

۱- مقدمه

تاریخ‌گرایی نو (New historicism) از جمله روش‌های میان‌رشته‌ای تحلیل تاریخ است که از پایان قرن نوزدهم پا به عرصه نقد ادبی نهاد. در این روش مرز بین تاریخ و ادبیات درهم تنیده شده است. تاریخ‌گرایی نو به جریانی در نقد ادبی کمک کرد که نویسنده تاریخ را به قول نظریه‌پرداز فرانسوی رولان بارت کاتب گفتمان زمانه خود می‌داند و ادبیات را بازتفسیر کننده این گفتمان مشارکت‌کننده فعال در مناسبات گفتمانی می‌داند (ر.ک: پاینده، ۱۳۹۷: ۴۰۸). اندیشمندان معنای دقیقی برای تاریخ‌گرایی وضع نکرده‌اند؛ اما آن را مفهومی در برابر گسست «ارزش‌های سنت تاریخی غرب و امکان معرفت‌عینی تاریخ» می‌دانند (لیشت‌هایم، ۱۳۸۵: ۹۳۲). نقطه عزیمت این رویکرد، مبانی استعلاجیانه و تأکید بر هنجارهای ثابت رویدادها و پدیده‌ها در متون تاریخی بود. فلاسفه تاریخ، این رویکرد را به مثابه فرصت و ظرفیتی تاریخی می‌دانستند که بر مناسبات تجربه‌گرایی و اثبات‌گرایی پای می‌فشرد. لودویگ فوئرباخ^۱ (۱۸۰۴-۱۸۷۲) از جمله فلاسفه آلمانی بود که به تاریخ از منظر فلسفه توجه داشت. وی تأکید بر دو مقوله تجربه‌گرایی و اثبات‌گرایی بر نسبییت تاریخی و پذیرش غیرانتقادی جهان به همان صورتی که خود را عرضه می‌کند، اشاره داشت (همانجا).

تفسیر مبتنی بر انتقاد متون تاریخی و خط سیر نسبییت تاریخی از جمله ابزارهای تاریخ‌گرایان نو شد تا متون ادبی نیز به عنوان واقعیت اجتماعی، تاریخی شناخته شود. در این منظر- همچنان که در باره ادبیات متون مطرح است- از دو جنبه با واقعیت سروکار داریم: «یکی واقعیت ادبیات به مثابه روح آثار ادبی و دیگری واقعیت در ادبیات که ادبیات را به منزله یک واقعیت اجتماعی جلوه‌گر می‌کند» (کمری، ۱۳۹۶: ۴۲۷). در این

تقسیم‌بندی محتوانگراانه دو وجه هستی‌شناختی (Ontology) و معرفت‌شناختی (Epistemological) ادبیات مورد توجه قرار می‌گیرد. «به این معنا که واقعیت ادبیات به حیث هستی‌شناختی ناظر بر ساحت کلی و انتزاعی ادبیات است؛ اما واقعیت در ادبیات به حیث معرفت‌شناختی ناظر بر ساحت انضمامی و مصداقی ادبیات است که در انواع و گونه‌های ادب مضاف پدیدار می‌شود.» (همان) آغازۀ دیگر تاریخ‌گرایی نو همین مواجهۀ معرفت‌شناختی است؛ به عبارتی از نظر تاریخ‌گرایان نو، متن ادبی و تاریخ به واسطه حلقه واسط واقعیت در رفت و برگشت هستند. متن به عنوان پدیده‌ای باز، با «گفتمان‌ها و ساختارهای بلاغی دیگر ادغام می‌شود. این متن‌ها گزیده‌ای از تاریخ در حال نگارش هستند» (Bennett, ۱۹۹۵: ۹۱).

رویکرد پسا‌ساختار‌گرایانه تاریخ‌گرایی نوبه همان شکلی که تاریخ را به نفع متن و ادبیات شالوده‌شکنی (Deconstruction) می‌کند، بر آن است که نباید سخنی از قطعیت سند تاریخی بیان کرد «بلکه هویت تاریخ در مناسبات متقابل بین متنت تاریخ و تاریخی بودن متن رقم می‌خورد» (Abrams, ۱۹۹۳: ۲۴).

تاریخ شفاهی ایران در دودۀ اخیر رشد چشمگیری یافته است؛ به گونه‌ای که از آن به نهضت یاد شده است (کمری، ۱۳۹۶: ۴۳۸). تحلیل آثار منتشر شده و تدقیق در قواعد شکل‌گیری آن با هدف ایجاد مبانی نظری و جهت بخشی به این شیوه از تاریخ‌نگاری صورت می‌گیرد.

خاطرات «عزت شاهی» یکی از آثار برجسته‌ای است که از زمان انتشار آن تاکنون ۲۳ بار تجدید چاپ شده است. شیوه نگارش جزئی‌نگر و اطلاعاتی که راوی از زندان‌های دوران پهلوی ارائه می‌کند، باعث شده تا این روایت مورد توجه منتقدان و خوانندگان قرار گیرد. عزت شاهی (عزت‌الله مطهری) مبارز دوران پهلوی دوم است که به دلیل حضور در گروه‌های مذهبی و چریکی توانست مورد توجه سران تشکیلات و سازمان‌های مذهبی و مسلح قرار گیرد و از نزدیک رفتار، منش و خصوصیات سازمانی آنها را درک کند. یکی از مهم‌ترین دغدغه‌های تاریخ‌گرایی نو، مطالعه درباره باز نمود تضادها، دوگانگی‌ها، پوشیده‌گویی و محدودیت‌های ایدئولوژیکی در حین روایت تاریخی است.

در این پژوهش سطوح مختلف روایی، تأثیر ایدئولوژی بر روایت، گسست‌های روایی و ساخت‌های فکری مجموعه خاطرات عزت‌شاهی با رویکرد تاریخ‌گرایی نو برای دست یافتن به صورت‌بندی گفتمانی (Discourse Formation) مورد بررسی قرار گرفته است. با توجه به اهمیت بررسی تاریخ شفاهی انقلاب اسلامی تحلیل آثار منتشر شده در این حوزه با رویکردهای جدید موجب گشایش‌های نوین در عرصه نقد و نگرش تاریخی، ادبی خواهد شد. با جستجوهای صورت گرفته مشخص شد، تاکنون پژوهشی با رویکرد تاریخ‌گرایی نو برای تحلیل خاطرات عزت‌شاهی صورت نگرفته است.

در این تحقیق، پاسخ به این سئوالات موجب ضرورت بررسی اثر یادشده گردیده است: آیا خاطرات تاریخ شفاهی را می‌توان به عنوان اسناد تاریخی در کنار دیگر منابع قرار داد؟ آیا خاطرات عزت‌شاهی می‌تواند از منظر تاریخ‌گرایی نو به عنوان حد واسطه متن‌گرایی و بافت‌گرایی قلمداد شود؟ چه ارتباطی بین متن تاریخ شفاهی یاد شده و تاریخ وجود دارد؟ آیا خاطرات عزت‌شاهی ارزش‌های حاکم در زمان پدیدآمدن خود را بازتاب می‌دهد؟

با افزایش نگرش‌های انتقادی به تاریخ‌نویسی در اروپا و اندکی بعد در ایران^۲ خوانش نوین گزاره‌های تاریخی سویه‌ای تازه به خود گرفت؛ زیرا «تاریخ‌شناسی از یک سو به عالم تفکر و فلسفه تعلق دارد و از سوی دیگر مرتبط با معنی کلان فرهنگ و به رهیافت‌ها و رویکردهای علوم اجتماعی نسبت می‌رساند.» (درویدیان، ۱۳۸۷: ۴۰) گستره این نسبت محدود به شرح و بسط رویدادها نیست بلکه «تاریخ اساساً در فرایند تعاملات ذهنی و زبانی جامعه به ظهور می‌رسد و به معنایابی رفتارهای انسانی ره می‌برد و در جستجوی همه مظاهر اعمال جامعه، سیر تحول و تکوین افکار را مدنظر قرار می‌دهد (همانجا).

این نگرش نو در تاریخ اذعان می‌دارد که ارتباط میان متون ادبی و تاریخی به صورت زمینه و پس‌زمینه نیست؛ بلکه ادبیات و تاریخ، خشت روی خشت یک بنای فرهنگی را می‌سازند (۳: ۲۰۰۵، Payne, به نقل از میرزابابازاده، ۱۳۹۵: ۱۴). رویکرد خطی تاریخ‌نویسی به خودبستگی متن تاریخی توجه داشت. در نتیجه آثار تاریخی و ادبی به مثابه قله‌های رفیع مستقل و محصول تمام و کمال نبوغ فردی شمرده می‌شد. در نگاه دوم به

شیوه‌ای ادغامی، تاریخ ادبیات را بخشی از تاریخ فرهنگی کلان‌تر می‌دانست که با بهره‌گیری از سنت فکری و حیات اندیشگانی دوم هگل همچنین محصول ایده‌آلیسم و فرضیه روح دوران وی است (نجومیان، ۱۳۸۵: ۳۱۲).

در این پژوهش ضمن معرفی تاریخ‌گرایی نو مهم‌ترین قواعد آن از خلال تعریف‌هایی که در باره رویکرد علمی نگرش متنی و روایی به تاریخ صورت گرفته، دسته‌بندی شده است. پس از آن مهم‌ترین مفاهیمی که تمرکز تاریخ‌گرایی نو بر آن معطوف شده‌است، در متن خاطرات عزت‌شاهی انعکاس خواهد یافت.

۲- بحث

تاریخ‌گرایان نودر مواجهه با تاریخ، آن را نه به عنوان امری واقع بلکه به قول هایدگر «غایت فهم» و «احاطه‌یافتن بر یک امکان و بالاترین توان‌های خود ما» می‌دانند (ریکور، ۱۳۶۸: ۲۸۰). از این منظر کاریست نظریه‌بینارشته‌ای تاریخ‌گرایی نو برای مطالعه متون تاریخی و تفسیر انتقادی از آن صورت می‌گیرد. در این رویکرد خرده‌متن‌ها اهمیتی همانند کلان‌روایت‌ها دارند؛ زیرا هر متن از دو بخش کلیت متن (text) و خرده‌متن‌هایی (ریز رویداد) که متن را شکل می‌دهند، تشکیل می‌شوند. این خرده‌روایت‌ها «به رغم نیت یا آگاهی عبارت‌پرداز، ناگزیر از زیرساختی فکری و ایدئولوژیک برخوردار است.» (میلانی، ۱۳۸۵: ۷۷). ایدئولوژی در نهاد بسط‌یافته بشر به شکلی نامحسوس حذف‌کننده برخی از واقعیت‌های اجتماعی است. به قول مائری «نویسنده چه بسا با بی‌توجهی یا کم‌توجهی‌اش از آن غافل می‌ماند» (Althusser, ۱۹۷۱: ۲۳).

۲-۱- قواعد تاریخ‌گرایی نو

تاریخ‌گرایی نو از ده قاعده کلی در تحلیل متون برای فهم تاریخ بهره می‌گیرد. این قواعد عبارتند از: ۱- از مفهوم سخن (محیط یا جو مسلط) به منظور آشکار ساختن الگوهای معین در دوران تاریخی معین بهره می‌گیرد. ۲- معنای متن در شبکه‌ای از صور پیاپی نهفته است و همین صور هستند که به متن مورد نظر معنا می‌بخشند. ۳- متون از فردیت و ویژگی کمتری در مقایسه با نقدهای عینیت‌گرا برخوردار هستند. ۴- معنای متن

از گرایش در اشتراکات فرهنگی مربوط به مؤلف، خود متن و خواننده متن شکل می‌گیرد

۵- شالوده‌شکنی در متون، متأثر از سخن‌هایی است که سازمان‌های مختلف اجتماعی را تحت‌الشعاع قرار داده‌اند. ۶- هر متنی (تاریخی یا غیرتاریخی) یک اثر هنری (روایی) است که نظام‌های رفتاری اجتماعی را منعکس می‌کند و نوعی تاریخ فعال به شمار می‌آید. ۷-

تاریخ امری ذهنی است نه عینی؛ بنابراین، می‌تواند در سیطرهٔ تعصب‌ها و عقاید شخصی قرار گیرد. ۸- تاریخ، خطی نیست؛ بنابراین ابتدا، میانه و پایان ندارد. هدف‌دار هم نیست که هدفی از پیش تعیین شده را دنبال کند؛ بلکه کلاف پیچیده‌ای از جهان‌بینی‌های متعددی است که از هم تأثیر می‌پذیرند و بر یکدیگر تأثیر می‌گذارند. ۹- تاریخ یک نوع قدرت است و صورت‌بندی دانایی نحوهٔ دریافت حقیقت و یا حتی مفهوم حقیقت را تعیین می‌کند. ۱۰- برای شناخت تاریخ، ظرفیت‌های تکنیکی و همبستگی‌های تاکتیکی باید از سطح فردی یا به تعبیر میشل فوکو از «فیزیک خرد قدرت» بهره گرفت مقدادی، ۱۳۹۳: ۱۵۵؛ میرزابابازاده و خجسته‌پور، ۱۳۹۲).

در این پژوهش، مجموعهٔ خاطرات عزت‌شاهی را بر اساس قواعد برشمرده، در دو سطح قراردادده‌ایم. نخست، سیر کلی روایت از آغاز تا پایان به عنوان کلان‌روایتِ راوی که بر اساس قواعد تاریخ‌گرایی نو واجد صورت‌بندی‌های خاطرات فردی است^۴ و در آن گسست‌های تاریخی، قطعیت‌ها و تداوم برساختی راوی به عنوان «فردی معتقد و پایبند به احکام اسلام» وجود دارد. در سطح دوم، خاطرات فردی بر مبنای روایت تاریخ جمعی است. در این سطح، راوی، صرفاً بیان‌کنندهٔ اتفاقات و رویدادهای شخصی و فعالیت‌های خود حین مبارزه نیست؛ بلکه در «روایتی تعاملی» به تاریخ جمعی نقب می‌زند و رفتار درون‌سازمانی و درون‌تشکیلاتی گروه‌های در بند رژیم شاه را بیان می‌دارد.

عزت‌شاهی به دلیل رعایت اصول اختفا و عملگرایی ماجراجویانه مورد وثوق گروه‌های چریکی اسلام‌گرا بود. در حوزهٔ اعتقادات مذهبی نیز به دلیل باورهای سنتی و درک درست از ماهیت «تغییر ایدئولوژی» و انحراف برخی گروه‌ها مورد توجه روحانیت قرار می‌گیرد. این مبارز سیاسی در سطح دوم روایت مانند راوی سوم شخص، کشاکش جریان‌ها و گروه‌های سیاسی را بیان می‌کند. در این سطح توصیفی از رفتارهای متناقض‌نما،

گفت‌وگوها و نگاه‌های پنهانی به مثابه بخشی از متن تاریخی خودنمایی می‌کند. «به گونه‌ای که خواننده کنجکاو به حس و حال شخصیت‌ها کشیده می‌شود و می‌تواند کیفیت اندیشه‌ها و تردیدها را از خلال این تصاویر دریافت دارد» (میلانی، ۱۳۸۵: ۸۶).

برای تبیین درست دوسطح یاد شده، دو نمونه از کتاب در زیر آمده است:

«..جالب اینکه مجاهدین همراه با مارکسیست‌ها، بازاری‌ها و آخوندها را بورژوا و خرده بورژوا خطاب می‌کردند؛ در حالی که همه زندگی و سرمایه‌شان از همین بازاری‌ها و آخوندها بود.» (عزت شاهی، ۱۳۸۷: ۲۳۵) این رفتار از زاویه دید سوم شخص راوی برای نشان دادن سطح روایت تاریخ جمعی است. در تبیین سطح «خاطرات فردی» تصویری که وی از دیدارش با شریعتی هنگامی که در تخت شکنجه بسته شده بود، ارائه می‌دهد، وجوه سطح خرد روایتی تاریخی را به خوبی نشان می‌دهد:

«..گاهی بعد از ظهر روزهای جمعه می‌دیدم که دکتر شریعتی را به حمام می‌برند... وقتی او را از حمام برمی‌گردانند، نیم ساعتی دم پله‌ها نگاه می‌داشتند تا آفتاب به او بخورد. او مرا می‌شناخت. به این طرف و آن طرف نگاه می‌کرد تا نگهبان دور می‌شد، سری برایم تکان می‌داد ... ما نمی‌توانستیم حرف بزنیم. او دستی برایم تکان می‌داد. من هم چشم‌بند را با ابرو بالا و پایین می‌بردم و با اشاره انگشت جوابش را می‌دادم» (همان: ۳۱۰).

تصاویر وی از تجربه زیسته (Lived Experience) عزت شاهی از ملاقات با اشخاص مهم در بند در زندان‌های رژیم پهلوی با بهره‌گیری از شیوه‌های متنوع روایی و زبانی همراه است. در این روش - برخلاف تاریخ خطی - واژگان از ظرفیت‌های صرف قاموسی فراتر می‌روند و باعث می‌شوند تا واقعیت به امری سیال بدل شوند؛ به گونه‌ای که از خلال وضعیت‌های به وجود آمده در آن می‌توان واقعیت را به عنوان امری سیال و منعکس‌کننده گفتمان عصر دریافت کرد (رضوانیان، ۱۳۹۳: ۲۱۲) بنابراین، روایت عزت شاهی از وقایع و شخصیت‌هایی که با آنها مواجه شده است، گزارش صرف از حقیقت نیست؛ بلکه او گزارشگر روایتی خاص از حقیقت است (میلانی، ۱۳۸۵: ۴۱). علاوه بر این، از خلال روایت وی می‌توان تقسیم‌بندی‌های هژمونیک در دوسطح کلان و خرد را منطبق با تحلیل‌های سیاسی و تاریخی کلان نشان داد.

۲-۲- قدرت هژمونیک

ایدئولوژی حاکم بر محیط فرهنگی زندان‌های رژیم پهلوی، به ویژه در دهه ۴۰ و ۵۰، در سه وجه حاکمیتی، درون سازمانی و فردی در روایت عزت شاهی نشان داده می‌شود. این سه وجه برآیند دوپارگی جامعه ایرانی را در دو دهه بر شمرده است. راوی در تبیین این سه جهت‌گیری با صورت‌بندی‌های ایدئولوژیک در مناسبات اجتماعی موضع خود را با حاکمیت (رژیم شاه)، گروه/سازمان و تشکیلات را به طور مشخص بیان می‌دارد. در نتیجه این فاصله‌گذاری‌های ایدئولوژیک، فرایندی از بازسازی اندیشه‌های سنتی وجود دارد که تلاش می‌کند. آنچه راوی در زمان روایت خود (۱۳۷۸) شرح می‌دهد، تلاشی است تا «روش‌های تولید و زندگی زمان را به نفع خود و به نفع طبقه حاکم پشتیبانی کند» (Althusser, ۱۹۷۳: ۱۳۷). این فرایند قدرت نرم و هژمونیک است که در مواجهه قدرت‌های خرد و کلان به عنوان جدالی همیشگی پدیدار می‌شود. بر این اساس، مجموعه خاطرات عزت شاهی را می‌توان در سه بخش تقسیم نمود:

الف: زمینه‌های حضور در سیاست. ب: دوره مبارزه پیش از انقلاب. ج: فعالیت‌های پس از انقلاب.

از مجموع ۵۷۱ صفحه کتاب تعداد ۷۸ صفحه، ۱۴/۵ درصد، به زمینه‌های حضور در سیاست، ۳۶۸ صفحه، ۶۶ درصد به دوره مبارزه با حاکمیت و ۱۰۷ صفحه، ۱۹ درصد، به فعالیت‌های پس از انقلاب اختصاص دارد. یکی از شیوه‌های تاریخ‌گرایی نو بیان وجوه تعارض تمامی قدرت‌های رقیب برای حیات مقتدرانه است. عزت شاهی در بخش میانی خاطرات خود این منازعه را در جنگ‌های چریکی بیرون از زندان (با حاکمیت) و مجادله فکری با گروه‌های چپ و تغییر ایدئولوژی داده درون زندان نشان می‌دهد. هر یک از گروه‌ها برای حیات مقتدرانه، جهان‌نگری (روایت کلان) (master narrative) یا به قول کوهن نمونه اعلاء (paradigm) خود، با دیگر روایت‌ها در ستیز هستند و «سودای چیرگی بر کل جامعه را در سر می‌پروراند. جوامع در حال گذار صحنه نبرد نمونه‌های اعلائی متفاوت و اغلب متعارض اند (میلانی، ۱۳۸۵: ۳۳۸).

مسئولان زندان نیز به این منازعه‌ها دامن می‌زنند. آنها باتقسیم‌بندی زندانیان در دو بخش زندان، دو جبهه متفاوت را پدید آوردند «مرا به بند ۲ عمومی بردند. در این بند، مذهبی‌ها در طبقه بالا و غیر مذهبی‌ها در طبقه پایین بودند» (عزت شاهی، ۱۳۸۷: ۳۳۹). تقسیم‌بندی زندانیان در دو طبقه بالا و زیرین بیانگر روابط بیناگروهی است. تأکید قدرت مسلط بر این تقسیم‌بندی برای ایجاد حس رقابت و برتری‌جویی یک طبقه نسبت به طبقه دیگر است؛ اما در این میان، راوی در کدام طبقه قرار دارد؟ زاویه دید او در انتخاب روایت‌ها چه تأثیری دارد؟ او به تفسیر همان کسانی که مذهبی‌ها و غیرمذهبی‌ها را در طبقه پایین و بالای زندان قرار داده‌اند (مسئولان ساواک)، در میانه جای دارد. «شکنجه‌گر گفت:... تو الآن مورد اعتماد همه هستی. مذهبی و غیرمذهبی، چپی و مجاهد، همه تو را به عنوان قهرمان می‌شناسند و قبولت دارند» (همان: ۳۶۲).

در توصیف‌های عزت شاهی از زندانیان و گروه‌های مختلف معلوم می‌شود که هیچ‌یک در زندان از قدرت مسلط برخوردار نیستند. گروه‌های مختلف زندانی با دیدگاه‌های گوناگون در یک مجموعه حضور دارند و سایر زندانیان سیاسی در عمل با اندیشه‌های آنان در ارتباط هستند. عزت شاهی نیز از منظر یک راوی تاریخی یا روشنفکر انقلابی به رویدادهای پیش‌رو نمی‌نگرد؛ زیرا او چنانچه آنتونی گرامشی نیز اعتقاد دارد «نقش راهنما و سازمان‌دهنده ندارد.» (ریما مکاریک، ۱۳۸۸: ۴۶۷) بلکه توصیف‌گر رفتارها و کنش‌های فردی و جمعی است.

۲-۳- توازی روایت‌های فردی با روایت جمعی

یکی از بهترین ویژگی‌های تاریخ‌گرایی نو توازی روایت فردی با روایت جمعی است. به همان شکل که خاطرات و احوال شخصی فرد نقل می‌شود، رویدادهای متناسب با زمان تحولات وی نیز از خلال گفت‌وگو با وی مطرح می‌شود. در واقع راوی از تاریخ فردی به تاریخ جمعی نقب می‌زند تا میزان تأثیرپذیری از یکدیگر را نشان دهد. در بخشی از روایت عزت شاهی وی برای نشان دادن مرزبندی ایدئولوژیک سازمان مجاهدین خلق و تغییر ایدئولوژیک آنان، لاپوشانی و پنهان‌کاری سران سازمان را مطرح می‌کند:

«مسعود به آنها گفته بود اگر شما ایده و عقیده خود را بر ملا سازید، سازمان ضربه می خورد. پس به خاطر حفظ هویت سازمان، حفظ ظاهر کنید و حتی نماز بخوانید... این افرادی که کتمان عقیده می کردند، در نوبت خود قرآن می گرفتند و ظاهر امر را حفظ می کردند... من به مسعود رجوی گفتم: این ها که مارکسیست هستند، چرا نماز می خوانند؟ گفت: کاری به آنها نداشته باش... اینها از مذهب چیزی نمی فهمند و ما هم برای تفهیم به آنها نه وقتش را داریم، نه حالش را. گفتم: نخیر. من اینجا وکیل خدا هستم به اینها اعلام می کنم که نماز نخوانند تا هر مدتی هم که می خواهند برای تحقیق وقت دارند... آنها به شدت علیه من موضع گرفتند و اعتراض کردند... می گفتند: عزت راست ارتجاعی است، فالانتر است. من بر سر موضع خودم اصرار کردم. من تصمیم گرفتم که جدا و مستقل کار کنم... به این ترتیب جریان فکری مستقل از مجاهدین شکل گرفت. سران مجاهدین ناراحت بودند و ایراد می گرفتند که این افراد مهندس و لیسانسه چه آدم های خری هستند که گول این آدم بی سواد [عزت شاهی] را می خورند» (عزت شاهی، ۱۳۸۷: ۳۹۵-۳۹۷).

در خاطرات عزت شاهی در هر دو وجه روایت فردی و جمعی یکپارچگی و توازی روایت در پاره ای موارد به هم می ریزد و گسست هایی نمایان می شود. در تاریخ گرایی نو این گسست «به واقعیت ها و روایت های متکثر و گاه متضاد ره می سپرد.» (میلانی، ۱۳۸۵: ۴۰). همین گسست توازی ها و تعاطی، مجموعه خاطرات عزت شاهی را از سنخ خاطرات صرف فراتر می برد. در این راه، شیوه پی نوشت تدوین کننده نیز به کمک راوی آمده است. محسن کاظمی تدوین کننده کتاب با ارائه پی نوشت های متعدد، گوشه های مغفول و به حاشیه رانده شده تاریخی را بازگو می کند. وی در گفت و گویی با خبرگزاری کتاب می گوید: «خاطراتی که تا به امروز چاپ می شده، فقط نوعی خاطره گویی و روایت بوده است؛ اما در این کتاب دیالوگی بین تدوین کننده خاطرات و راوی به وجود آمده است» (iricap.com).

۲-۴- شبکه رفتارهای سیاسی

مجموعه خاطرات عزت‌شاهی از جمله آثاری است که داده‌های جامعه‌شناختی آن را می‌توان با اسناد تاریخی انطباق داد. با همسویی همین اسناد است که تصویر مناسبی از رویدادهای تاریخی پدید می‌آید (ر.ک: لوئیس، ۱۳۸۵: ۸۲). یکی از این داده‌های جامعه‌شناختی، روایتی است که عزت‌شاهی از جریان‌ات سیاسی و اجتماعی دهه سی و چهل ارائه می‌دهد. علی‌داری در کتاب *جریان‌شناسی سیاسی در ایران (۱۳۸۸)* نیروهای سیاسی در ایران از ۱۳۲۰ تا ۱۳۵۷ را به ۵ جریان زیر تقسیم می‌کند: ۱- جریان مذهبی و اسلامی، نماد این جریان فداییان اسلام و حزب ملل اسلامی بودند. ۲- جریان ملی‌گرا به نمایندگی جبهه ملی بازمانده از شهریور ۱۳۲۰-۳- جریان چپ یا مارکسیستی شامل حزب توده و چریک‌های فدایی خلق. ۴- جریان التقاطی با ترکیب نهضت آزادی و سازمان مجاهدین خلق. ۵- جریان سلطنت‌طلب، نماد بارز آن، دو حزب رستاخیز و حزب ایران‌نویین بودند (۳۲-۶۹). عزت‌شاهی در طول دوران مبارزه و زندانی شدن در زندان اوین و زندان قصر به طرق مختلف با افراد برجسته جریان‌های برشمرده ارتباط داشته‌است. وی به شیوه‌ای توصیفی شبکه پنهانی و پیچیده درون سازمانی بسیاری از جریان‌ات فعال را نشان می‌دهد. به عنوان مثال در تاریخ رسمی شکل‌گیری سازمان مجاهدین خلق و رویدادهای دهه پنجاه این سازمان که منجر به تغییر ایدئولوژیک شده است، در زمان مبارزات و پس از آن گسست‌های روایی و لاپوشانی وجود داشته‌است. از آنجا که عزت‌شاهی در آغاز روایت خود تأکید داشته «صراحت لهجه» خواهد داشت، «بدون حذف، تفسیر و انتخاب» به موضوع تغییر ایدئولوژیک سازمان مجاهدین خلق می‌پردازد:

«بعد از لو رفتن موضوع تغییر ایدئولوژیک سازمان بایکوت خیلی سازمان‌دهی شده و با نظام تشکیلاتی اجرا می‌شد.» (عزت‌شاهی، ۱۳۸۷: ۴۱۱). «... و هر کسی از مذهبی‌ها مخالف آنان بودند علیه آنها تبلیغات مسموم درست می‌کردند. می‌گفتند: بند یک، بند بریده‌ها و مرتجعین و ساواکی‌هاست (همان: ۴۲۱). راوی بدون آنکه از واژه پراکندگی، تفرقه و تشتت در شبکه رفتاری سازمان‌های مذهبی سخن بگوید، با نشان دادن واقعه‌ای تاریخی و بدون قضاوت درباره آن، خواننده را به این نتیجه‌گیری می‌رساند که بازتاب

تغییر ایدئولوژیک برخی رهبران سازمان مجاهدین خلق موجب پدید آمدن گروهی افراطی با گرایش به مارکسیسم و گروهی مذهبی با گرایش به اصول اولیه سازمان شد:

«در زندان قصر ما را به بند ۵ و ۶ بردند. در این ایام در زندان قصر چند جمع مختلف حضور داشتند. یک جمع، جمع همیشگی کمونیست‌ها بود... یک جمع دیگر را مجاهدینی تشکیل می‌دادند که در راستای منویات و تصمیمات و سیاست‌های تعیین شده از طرف رجوی و خیابانی قرار داشتند. جمع دیگر متشکل از گروه میثمی و تعدادی از معترضین و مخالفین سازمان مجاهدین بود... جمع معترضین با آمدن ما حدود ۳۵ نفر می‌شدند که با خط مشی و استراتژی سازمان مخالف بودند و به اتفاق گروه میثمی در یک جمع قرار داشتند. این دو (معترضین و گروه میثمی) در دو فاز جدا از هم بودند؛ ولی به دلیل برخی مخالفت‌ها با سازمان، اشتراکاتی داشتند و با هم زندگی می‌کردند. (همان: ۷-۴۵۶)

۲-۵- باز تولید شبه‌گفتمان‌ها

یکی از ایرادهای گفتمان‌های مسلط در بحث روایت‌های تاریخی، ایجاد پویایی و رقابت بین گفتمان‌های متنازع است. در واقع گفتمان مسلط تلاش دارد تا از طرق گوناگون و در زمینه‌های متفاوت، جهانی مصنوعی و کاذب در مقابل فرد یا گروه قرار دهد. مهم‌ترین هدف نیز جلوگیری از تجربه مستقیم تاریخ توسط فرد است (خرمی، ۱۳۸۴: ۴۳). عزت شاهی در خلال روایت خود بحران‌های درون گروهی و اجتماعی حاکمیت را در حل مسائل اندیشگانی در سطح کلان با توصیف حادثه تاریخی شرح می‌دهد:

«محیط بازار ... حساسیت مرا به مسائل اجتماعی و اقتصادی مردم و مملکت افزایش می‌داد» (عزت شاهی، ۱۳۸۷: ۳۰). عزت شاهی به عنوان عضو یکی از گروه‌ها به عنوان خرده‌گفتمان متنازع، پس از این مطلب به اولین تجربه سیاسی جمعی خود می‌پردازد و خواننده را همراه خود به خرده‌گفتمان بزرگتر از فرد (مشارکت در هیأت‌های مذهبی و مبارز) گسیل می‌دارد: «با عمیق شدن در فعالیت‌های سیاسی، آتش مبارزه بیشتر و بیشتر در من زبانه می‌کشید، به دنبال جایی می‌گشتم که روح سرکش و ناآرام مرا سیراب کند.

یکی از مراکز مهم فعالیت هیأت‌های مؤتلفه اسلامی بازار بود. من از طریق تعدادی از دوستانم: میرهاشمی و لشکری به این تشکیلات راه یافتیم» (همان: ۳۱).

گفتمان مسلط در پاسخگویی به مطالبات گفتمان‌های خرد و بحران‌های اجتماعی ناتوان می‌شود و شرایط برای وفاق و بازتولید شبه‌گفتمان‌ها پدید می‌آید تا به عنوان گفتمانی رقیب در مواجهه با گفتمان مسلط قرار گیرند و از این راه با «ارائه دستگاه فکری خود، سوژه‌های اجتماعی را به صورتی جدید هویت‌دهی کرده و تفسیری جدید از واقعیت اجتماعی ارائه کنند و به آفرینش جامعه‌ای جدید یاری رسانند» (اسماعیلی، ۱۳۹۵: ۴۸).

نمونه بارز شبه‌گفتمان‌های رقیب در سال ۵۶ اتفاق می‌افتد، رژیم به دلیل فشار افکار عمومی جهانی و حقوق بشر دیگر «حاضر نبود بر تعداد زندانیان سیاسی‌اش بیفزاید؛ لذا از آن پس مأموران کوشیدند تا در درگیری با چریک‌ها و مبارزین مسلح آنها را بکشند:

«دوستان هم تیمی آنها می‌پنداشتند که رفیق‌شان کشته شده‌است؛ لذا با خیال راحت در همان خانه تیمی به کار خود ادامه می‌دادند ... به این ترتیب رژیم در برابر سؤالات حقوق بشر مبنی بر کشته شدن به اصطلاح خراب کارها و تروریست‌ها جوابگو بود... با این حال رژیم حیران از حرکت شتابان انقلاب بود. یکی از بزرگترین اشتباهات خود را مرتکب شد. در ۱۷ شهریور در میدان ژاله دست به سرکوب خونین مردم زد ...» (عزت‌شاهی، ۱۳۸۷: ۲-۴۶۱). با این اشتباه فاحش گفتمان مسلط حاکمیت به حاشیه رانده می‌شود و گروه‌های مختلف به عنوان گفتمان‌های رقیب بازتولید می‌شوند. «تصمیم گرفتیم موضوع اعتصاب غذا را با چپی‌ها در میان بگذاریم، آنها پذیرفتند اما به توافق نرسیدیم... وقتی دیدیم به توافق نمی‌رسیم. گفتیم شما کار خودتان را بکنید ما هم کار خودمان را. این نظر مقبول افتاد... ما برای خود، متن بیانیه جالبی نوشتیم... کمونیست‌ها هم بیانیه خودشان را دادند و مجاهدین و افراد میثمی هم بیانیه آنها را امضاء کردند» (همان: ۴۶۲).

۲-۶- صورت‌بندی دانایی

یکی دیگر از مفاصل اصلی تاریخ‌گرایی نو مفهوم قدرت است که در آن جهان‌بینی‌های متعدد از یکدیگر تأثیرمی‌پذیرند. این تأثیرپذیری به قول «میشل فوکو» بر اساس مفهومی به نام Episteme یا صورت‌بندی دانایی صورت می‌گیرد که در آن «زبان

و افکار هر دوره بر اساس تعریفی که از حقیقت دارند، بینش‌های خود را گسترش می‌دهند و ملاک‌های خوبی و بدی، رفتارهای قابل قبول و غیرقابل قبول و ارزش‌هایی را برای قضاوت و داوری تعیین می‌کنند (مقدادی، ۱۳۹۳: ۱۵۷). این ارزش‌ها مفهوم ایدئولوژی را برجسته می‌سازد. راه برون رفت از این فروبستگی ویران‌سازی (subversion) است. ویران‌سازی «نمایان‌گر به بیان درآمدن و مرئی شدن هر تفسیر سرکوفته، ممنوع یا مخالف با نظم اجتماعی است» (ریما مکاریک، ۱۳۸۸: ۴۵۹). عزت شاهی در یادداشت آغازین کتاب در باره استفاده از زبان نامرسوم و ارزش‌گذاری‌های رایج تاریخی می‌نویسد: «در گفتن خاطراتم از القاب و عناوین افراد استفاده نکردم و همه را با کلمه آقا یا خانم یاد کرده‌ام ... بخشی از بی‌ادبی در گفتارم به خاطر رعایت گفتار و فرهنگ ساواکی‌هاست» (عزت شاهی، ۱۳۸۷: ۶). اساساً در تاریخ‌گرایی نو همین ویران‌سازی صورت‌بندی‌های دانایی منجر به کشف حقیقت می‌شود؛ زیرا به تحقیق مشخص شده است که «خاطره‌نوشته‌ها از تصرفات هشیارانه و ناهشیارانه ناسخانِ خاطره‌پرداز و صانعانِ خاطره مصون نمانده است؛ بنابراین، آنچه در این نوشته‌ها اهمیت دارد محتوا و مندرجات آنهاست، نه سازه و صورت ادبی‌شان» (کمری، ۱۳۹۶: ۴۳۸).

عزت شاهی پس از پیروزی انقلاب در کمیته انقلاب فعالیت می‌کند. در این دوره نیروهای انقلابی بنا به «تعریف هیجانی» که از انقلاب دارند، صورت‌بندی خاصی از حقیقت ارائه می‌دهند که با منش و روش افراد انقلابی مثل عزت شاهی منافات دارد: «روزی متوجه شدم سرگرد افشار، معاون رئیس زندان اوین، دستگیر شده است ... در زندان، او چند برخورد با من داشت. حال او دستگیر شده بود. برای دیدنش به اوین رفتم. گفت: گزارش‌های خیلی بدی برایم داده‌اند. این که سه روز آب را برای زندانیان بستم ... سراغ آقای گیلانی (محمدی گیلانی) رفتم و گفتم: این سرگرد افشار آن‌طوری نیست که گزارش کرده‌اند ... با توضیحاتی که به آقای گیلانی دادم، حکم حبس ابد او تبدیل به پانزده سال زندان شد. یکی دو ماه بعد در حال خوردن صبحانه بودم که از رادیو شنیدم سرگرد افشار، معاون رئیس زندان، به اتهام چه و چه اعدام شده، خیلی ناراحت شدم. رفتم و ته و توی قضیه را درآوردم» (عزت شاهی، ۱۳۸۷: ۵۰۲).

کسانی که بدون ضابطه و علیرغم قانون دست به اقدامات به ظاهر انقلابی می‌زدند، درصدد ایجاد بی‌ثباتی و هرج و مرج در ساختار قدرت در حال شکل‌گیری بودند. عزت‌شاهی در بخش سوم روایت خود (پس از پیروزی انقلاب) از صورت‌بندی جریان انقلاب از مناسبات ایدئولوژیک قدرت و همچنین «گسترش بینش» آن سخن می‌گوید. در خلال این روایت وی با نشان دادن ملاک خوبی و بدی و «رفتارهای قابل قبول و غیرقابل قبول» به صورت‌های مختلف برای تنازع قدرت اشاره می‌کند:

«آنها [مجاهدین] در حالی از من چهره خشن و بی‌رحمی برای یارانشان ترسیم کرده بودند که حتی امروز کسانی که آن دوران را به یاد دارند، می‌توانند شهادت دهند که من حتی یک سیلی هم به یک نفرشان نزدم و بقیه را هم از اعمال خشونت منع می‌کردم» (همان: ۴۹۲).

شگرد صورت‌بندی‌های گفتمانی در طول دوران مبارزه نیز وجود داشته است. شکنجه‌گران ساواک برای نشان دادن تعریفی از «حقیقت» و «ایجاد ارزش‌هایی» برای حاکمیت از هیچ اقدامی فروگذار نمی‌کردند. اقدام آنان سرکوب و شکنجه برای نشان دادن قدرت پولادین ساواک بود:

«آن شب من لخت و عور بودم. شمعی روشن کردند. پارافین ذوب شده چکه‌چکه روی بدنم می‌ریخت و می‌سوزاند و پوست را سوراخ می‌کرد» (همان: ۲۸۱). در مقابل عزت‌شاهی نیز، صورت‌بندی غالب نیروهای مذهبی را نشان می‌دهد:

«موضوع دیگری که محل سوءاستفاده بازجویان بود، تعصب من بود و اعترافاتی که وحید افراخته کرده بود. آنها می‌دانستند که من آدم متعصبی هستم و کارهایی که در سازمان [مجاهدین] صورت گرفته در نقطه مقابل اعتقادات من است» (همان: ۳۶۳).

شکنجه‌گران ساواک در پاره‌ای موارد برای نشان دادن ملاک‌های حقیقت از سوی خود به گفت‌وگو متصل می‌شدند، گفتگوی یکی از شکنجه‌گران با عزت‌شاهی (و سایر زندانیان) در باره اقتصاد کشور وجه دیگری از ایجاد صورت‌بندی دانایی حاکمیت است:

«اعلی حضرت همایونی در یکی از صحبت‌هایش گفته‌اند ما وظیفه داریم از اقتصاد غرب پشتیبانی کنیم. چون اگر نکنیم، آنها ورشکسته می‌شوند. اگر آنها ورشکسته شوند،

اقتصاد ما هم از بین می‌رود، گفتم: بله درست است... می‌دانستم که بیان همین اندازه از نظریاتم برایم گران تمام می‌شود. سعی هم می‌کردم جایبندازم که من بی‌سوادم و این حرف‌ها را بی‌غرضانه می‌زنم» (همان: ۲۹۳).

بنا به نظر فوکو قدرت‌های رقیب در ایجاد ارزش‌های گفتمانی برتر و صورت‌بندی‌ها ایدئولوژیک، انواع تضادها، پوشیده‌گویی‌ها و محدودیت‌ها را مرتکب می‌شوند.

«رژیم پهلوی در اوایل سال ۵۶ دچار تضاد عملکردی می‌شود. پس از پیروزی جیمی کارتر در انتخابات آمریکا و اصرار وی برای گسترش آزادی و حقوق بشر در کشورهای هم‌پیمان آمریکا، شاه دستور ایجاد شرایط مناسب برای زندانیان سیاسی را صادر می‌کند» (همان: ۴۶۱). «و بازرسان صلیب سرخ تصمیم می‌گیرند از زندان اوین بازدید کنند؛ لذا رژیم درصدد تخلیه محکومین از اوین به زندان قصر بود تا به بازرسان صلیب سرخ بنمایاند که زندانیان در شرایط قانونی و مناسبی به سر می‌برند» (همان: ۴۳۹) «... لذا ساواک هر چه ما را به این بند به آن بند و از این زندان به آن زندان منتقل کرد؛ نتوانست ما را از چشم آنها دور نگه دارد و مجبور به نشان دادن ما شد» (همان: ۴۵۱).

در روایت عزت‌شاهی تلاشی به چشم می‌آید که حاوی صدای کمتر شنیده شده در روایت تاریخ است. رفتارهای او و اشخاصی که به توصیف آنها می‌پردازد، در ساخت فکری جامعه نقش پیدا کردند و تا امروز توانستند زبان خویش را در زبان مسلط حاکمیت خلط نمایند تا سرانجام به غلبه هژمونیک صدای فروخته بیانجامد. چنانچه میشل فوکو معتقد است که برای درک اپیستمه یا صورت‌بندی دانایی باید از گسست‌های تاریخی بهره ببریم، زیرا گسست‌های تاریخی هر نوع قطعیت و تداوم برساختی با اعمال زور و تطمیع را زیر سؤال می‌برد. او بر خلاف تاریخ‌نویسان سنتی که برای تاریخ مبدایی قائلند و با اتکای به آن مبدأ یک سیر مدام را طی می‌کنند تا به زمان حال برسند، از زمان حال آغاز می‌کند و به گذشته‌ها می‌رود و گسست‌ها را بررسی می‌کند (حایری، ۱۳۸۱: ۱۰).

۳- نتیجه‌گیری

در این پژوهش، ده قاعده کلی تاریخ‌گرایی نو در بررسی و تحلیل متون نشان داده شده است. بررسی شگرد صورت‌بندی‌های این قواعد در نمونه‌ای از گونه ادبی خاطره‌نویسی بر اساس ماهیت تاریخ‌گرایی نو صورت گرفته است. در مجموعه خاطرات عزت‌شاهی، گسست‌های تاریخی، قطعیت‌ها و تداوم برساختی روایت بر اساس دیده‌ها و شنیده‌های وی برجسته شده است. راوی با بیان گفتمان غالب با مداخله هژمونیک بر محیط فرهنگی زندان‌های رژیم پهلوی، به ویژه در دهه ۴۰ و ۵۰، گفتمان‌های بیرونی/ درونی، رقابت و تنازع بین افراد و گروه‌های در بند همچون رفتار درون و برون سازمانی آنها را به شیوه‌ای تعاملی بیان می‌کند. عزت‌شاهی در روایت خود با برجسته‌سازی گسست‌های تاریخی، لاپوشانی‌ها، سکوت و تحریف، چه در دوران مبارزه و چه پس از پیروزی انقلاب اسلامی، واقعیت را به عنوان مقوله‌ای سیال و در سیطره قدرت نشان می‌دهد. از خلال این گسست‌های تاریخی رفتارهای متناقض، بایکوت، جریان‌سازی و در نهایت برساخت واقعیت از سوی برخی افراد و گروه‌ها برای ایجاد یک سند (fact) تاریخی نمایان می‌شود. در تحلیل شیوه روایتگری عزت‌شاهی نشان داده شده است که مجموعه قواعد تاریخ‌گرایی نو در دو سطح برجسته می‌شود: نخست سیر کلی روایت از آغاز تا پایان به عنوان کلان‌روایتِ راوی که واجد صورت‌بندی‌های خاطرات فردی است و دیگری روایتی از سوی راوی سوم شخص. این راوی (عزت‌شاهی) مانند روای کانونی و مشاهده‌گر کشاکش جریان‌ها و گروه‌های سیاسی را بیان می‌کند. در این سطح توصیفی از رفتارهای متناقض‌نما، گفت‌وگوها و نگاه‌های پنهانی در یک متن به مثابه بخشی از رفتار تاریخی خودنمایی می‌کند. در مجموعه خاطرات عزت‌شاهی علاوه بر موارد برشمرده می‌توان انواع چیدمان واژگان، گزینش اصطلاحات خاص و نکات مؤکد و محذوف را برای نشان دادن وجوه مختلف مغفول تاریخ مورد پژوهش قرارداد.

پی نوشت‌ها

- ۱- لودویگ فویرباخ (به آلمانی): Ludwig Andreas Feuerbach
- ۲- انتقاد از شیوه تاریخ‌نویسی سنتی ایران از دوره ناصرالدین شاه آغاز شد. نخستین کسی که به فقدان نقد علمی در ایران توجه کرد کنت دو گوینو کاردار سفارت فرانسه در ایران بود (قدیمی قیداری، ۱۳۸۸: ۷)، در همین دوره بود که میرزا فتحعلی آخوندزاده نخستین نقد تاریخی را نوشت. (همان: ۸)
- ۳- خاطره‌نویسی نوعی تاریخ‌نگاری فردی و جهت‌دار است که غالباً با تجربه‌های زیسته و غیرزیسته نویسنده سروکار دارد (Raddeker, ۲۰۰۷: ۱۵۲).

کتابنامه

- اسماعیلی، محمد جواد و همکاران. (۱۳۹۵). «جایگاه تحلیل گفتمان در بررسی اندیشه انقلاب اسلامی». چاپ‌شده در نشریه جامعه‌شناسی تاریخی، دوره ۸، ش ۱، بهار و تابستان، صص ۳۱-۵۸.
- پاینده، حسین. (۱۳۹۷). نظریه و نقد ادبی، درسنامه‌ای میان‌رشته‌ای. تهران: سمت.
- حایری، سید یاسر. (۱۳۸۲). «تاریخ پاره‌پاره (میشل فوکو و تاریخ)». چاپ‌شده در نشریه پیشینه، ش ۱۲، صص ۹-۱۲.
- خرمی، مهدی. (۱۳۸۴). «چه کسی داستان ایران را می‌نویسد». چاپ‌شده در نشریه قال و مقال، ش ۳، صص ۳۷-۶۰.
- دارابی، علی. (۱۳۸۸). جریان‌شناسی سیاسی در ایران. تهران: پژوهشگاه فرهنگ، اندیشه اسلامی.
- دروریان، محمد. (۱۳۸۷). تاریخ‌نگری و تاریخ‌نگاری جنگ ایران و عراق، دقایق و درنگ‌ها. مجموعه مقالات تاریخ‌نگری و تاریخ‌نگاری جنگ ایران و عراق. به اهتمام علیرضا کمری. مرکز اسناد دفاع مقدس.
- رضوانیان، قدسیه. (۱۳۹۴). «تاریخ‌گرایی نو بررسی کتاب بیهقی در بونه نقد جدید». چاپ‌شده در فصلنامه نقد ادبی، س ۷، ش ۲۵، صص ۲۱۱-۲۳۰.

- ریکور، پل. (۱۳۶۸). «رسالت هرمنوتیک». ترجمه مراد فرهادپور و یوسف ابادری. چاپ‌شده در فصلنامه فرهنگ کتاب، ش ۴ و ۵، مؤسسه تحقیقات فرهنگی، بهار و پاییز، صص ۲۶۳-۲۹۳
- شاهی، عزت. (۱۳۸۸). **خاطرات عزت شاهی**. به کوشش محسن کاظمی. تهران: انتشارات سوره مهر.
- قدیمی قیداری. (۱۳۸۸). **تکوین جریان انتقاد بر تاریخ‌نویسی سنتی در ایران عصر قاجار**. چاپ‌شده در پژوهشنامه انجمن ایرانی تاریخ، س ۱، ش ۲، زمستان، صص ۱-۳۱.
- کاظمی، محسن. (۱۳۹۳). **خاطرات عزت‌شاهی، تصویری از گذشتگان برای آیندگان است**. آخرین بازدید: ۱۳۹۷/۳/۱۲.
- کمری، علیرضا. (۱۳۹۶). **پویه پایداری**. تهران: سوره مهر.
- لیشت‌هایم، جورج. (۱۳۸۵). **تاریخ‌گرایی**. مجموعه مقالات فرهنگ تاریخ اندیشه‌ها. ج ۲. به ویراستاری فیلیپ پی‌واینر. ترجمه گروه مترجمان. تهران: سعادت.
- مقدادی، بهرام. (۱۳۷۸). **فرهنگ اصطلاحات نقد ادبی (از افلاطون تا عصر حاضر)**. تهران: فکر روز.
- میرزبابازاده فومشی، بهنام؛ خجسته‌پور، آدینه. (۱۳۹۳). «**ابهام‌زدایی از نقد نوپای تاریخ‌گرایی نو در ایران با نگاهی به پژوهش‌های انجام شده**». چاپ‌شده در فصلنامه نقد ادبی، ش ۲۲، صص ۷-۲۸.
- میرزبابازاده فومشی، بهنام؛ خجسته‌پور، آدینه. (۱۳۹۴). «**خوانش متفاوت متون کلاسیک در پرتو تاریخ‌گرایی نو**». چاپ‌شده در فصلنامه علمی-پژوهشی متن‌پژوهی ادبی، س ۱۹، ش ۶۳. بهار، صفحات ۱۶۱-۱۸۰.
- میلانی، عباس. (۱۳۸۵). **تجدد و تجدیدستیزی در ایران**. تهران: اختران.
- نجومیان، امیرعلی. (۱۳۸۵). «**تاریخ، زبان و روایت**». چاپ‌شده در فصلنامه شناخت، زمستان، ش ۵۲، صص ۳۰۵-۳۱۸.

<http://www.ircap.com/newscontent.asp?id=1262>

Raddekr, Helen Bowen. (۲۰۰۷) **skeptical History: Feminist and Postmodern Approaches in practice**. London: Routledge

- Althusser, Louis. (۱۹۷۱) **Lenin and philosophy and other Essays**, translated by B. Brewster. London. new left book.
- Abrams, M. H. (۱۹۹۳) **A Glossary of literary terms**. ۶th Edition
fort worth, Harcourt Brace college, publishers.
- Bennett, Andrew and Nicolas Royals. (۱۹۹۵) **Aw introductions to literary, criticism and theory**. London, Rutledge
- John Erickson. (۱۹۹۸) **Islam and postcolonial Narrative**,
Cambridge University Press.
- E. P. Thompson. (۱۹۸۴) **visions of History, A collection of interviews**, Edited by Henry Abelove, Betsy
Blackmar, Peter Dimock and Jonathan Schneer, Pantheon Books
- Catherine Gallagher and Stephen Greenblatt. (۲۰۰۰) **Practicing New Historicisms**, the university of Chicago press.